

Mieczysław Choynowski – twórca polskiej psychometrii 1 XI 1909 – 1 X 2001

Maria Manturzevska¹

Instytut Psychologii UJ

Katedra Psychologii Muzyki Akademii Muzycznej im. F. Chopina

MIECZYŚLAW CHOYNOWSKI

– THE FOUNDER AND THE LEADER OF POLISH PSYCHOMETRY

Abstract. The article is devoted to Professor M. Choynowski as to one of the most outstanding Polish psychologists of the past World War II generation.

The author, one of the former students and co-workers of Professor Choynowski, reminds us the dramatic history of his scientific career in the context of the situation in Polish sciences in the recent fifty years.

Professor Choynowski contributed essentially to the development of Polish scientific and academic milieus and Polish psychology in the second half of 20th c.

In the late 1940s he organised and conducted the scientific conversatory of Jagiellonian University assistants in Cracow, which integrated and stimulated scientific activity and development of young Polish scientists, thinking independently and engaged in the rebuilding of Polish science after the German occupation which deliberately destroyed the intelligentsia. In 1950-1956 he established and conducted the first modern psychological laboratory in the psychiatric hospital in Kobierzyn near Cracow, which very quickly became a centre of psychodiagnostics methods.

In 1956-1970 he organised and conducted the Psychometrical Laboratory of Polish Academy of Sciences in Warsaw. This Laboratory played a very important role in Polish psychological milieu. It built bridges between Polish and western psychologists and between Polish and Central Europe psychologists, independently of political divisions.

Unfortunately, Choynowski's ideas of international integration and co-operation were too early for Polish socio-political reality. So, his laboratory was liquidated and he was forced to emigrate from Poland.

He spent his last thirty years in Mexico City engaged in the development of scientific psychology in Mexico. He died in Mexico on 1 Oct. 2001 at the age of 92, honored by highest scientific awards by Mexican authorities. His death is a great loss to both Polish and Mexican psychology and psychologists.

Przełomowym momentem w moim życiu oraz rozwoju umysłowym stało się dopiero spotkanie z doktorem Mieczysławem Choynowskim, który wywarł ogromny wpływ na całe moje życie. [...] Choynowski praktycznie interesował się wszystkim. [...] Był brutalnym wredykiem, co go dość dużo kosztowało i dlatego kariery w Polsce nie zrobił. Stanisław Lem (za: Beres, 1987, s. 18-19)

Mieczysław Choynowski był jedną z najsilniejszych, najbardziej dynamicznych i równocześnie najbardziej kontrowersyjnych indywidualności polskiego powojennego świata psychologicznego, wykraczającą swoimi zainteresowaniami i działalnością poza ramy psychologii. Jak wiele innych twórczych indywidualności, zaangażowanych w poprawianie i udoskonalanie świata, nie miał łatwego życia. Jego kariera zawodowa przebiegała dramatycznie.

Przeszedł przez polską psychologię jak meteor, wyciskając niezatarte piętno zarówno na rozwoju tej dyscypliny naukowej w naszym kraju, jak i na postawach, stylu myślenia i działania wielu ludzi, którzy się z nim zetknęli. Nie tylko psychologów. W ciągu stosunkowo krótkiego czasu swojej działalności naukowej w kraju, w trudnym okresie naszej historii – w latach 1950-1970, wprowadził twórczy ferment w polską psychologię i ożywił polskie środowisko psychologiczne. Utworzył dwa najbardziej w owym czasie nowoczesne i cenione przez środowiska w kraju i za granicą psychologiczne ośrodki badawcze, odpowiadające standardom światowej psychologii: Pracownię Psychologiczną w Kobierzynie (przy Szpitalu Psychiatrycznym Akademii Medycznej w Krakowie, którą kierował w latach 1950-1956) i Pracownię Psychometryczną Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, którą kierował w latach 1958-1970.

Mieczysław Choynowski nie był psychologiem z wykształcenia, podobnie jak Władysław Witwicki, Stefan Szuman, Tadeusz Tomaszewski, Stefan Baley, Bronisław Bigeleisen, Hans Eysenck, Jean Piaget, Zygmunt Freud i wielu innych twórców polskiej i światowej psychologii. Studiował matematykę na uniwersytecie w Poznaniu, architekturę na Politechnice Warszawskiej, filozofię, logikę i biologię na Uniwersytecie Warszawskim pod kierunkiem takich mistrzów, jak Tadeusz Kotarbiński, Stanisław Leśniewski, Jan Łukasiewicz, Alfred Tarski. W 1937 roku uzyskał magisterium z filozofii na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UW na

¹ Maria Manturzevska – były pracownik i zastępca kierownika Pracowni Psychometrycznej PAN. Adres do korespondencji: Al. Wyzwolenia 12 m. 22, 00-570 Warszawa.

MARIA MANTURZEWSKA

podstawie pracy pt. *Metodologiczne podstawy psychologii*, a w 1946 roku doktoryzował się na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UJ na podstawie dysertacji: *Logiczna analiza definicji nauki*.

Jego pasją była nauka. Przedmiotem zainteresowania – człowiek, w najszerszym tego słowa znaczeniu. Interesowały go zarówno biologiczne podstawy zachowania i ich genetyczne uwarunkowania, jak i problemy osobowości, jej struktura, motywacja, postawy i wartości, a także twórczość artystyczna i naukowa, sztuka i psychologiczne mechanizmy tworzenia i recepcji dzieł sztuki.

Choynowski wierzył w moc nauki. Naukę i pracę naukową traktował jak misję, której się oddawał całą duszą, bez reszty. Jej poświęcał cały swój czas i energię niemal do ostatnich chwil życia.

Uważał, że możliwe jest poznanie i zbadanie człowieka oraz wszystkich ważnych problemów ludzkiej egzystencji. Był zdania, że psychometria i metody psychometryczne mają duże możliwości poznawcze, że psychodiagnostyka oparta na rzetelnych naukowych podstawach ma ważne znaczenie dla praktyki psychologicznej.

Był skrajnym scjentyistą i racjonalistą, głęboko przekonanym o tym, że obiektywnymi, rzetelnymi i trafnymi metodami naukowymi można rozwiązać wiele ważkich społecznie problemów, równocześnie jednak miał świadomość tego, że nauka i poznanie naukowe to tylko jedna z wielu możliwych dróg poznawania świata. Dał temu wyraz w swoich esejach na temat samotności i twórczości literackiej oraz plastycznej (Choynowski, 1989). Interesował się sztuką i muzyką, malarstwem i fotografią, literaturą piękną i poezją. Sam zresztą próbował swoich sił w tych dziedzinach (Choynowski, 1989; 1994).

Psychologią interesował się od wczesnej młodości. Działalność zawodową w dziedzinie psychologii podjął w czasie okupacji, pracując jako psycholog szkolny w Wydziale Oświaty w Warszawie, wykładając równocześnie psychologię na tajnych kompletach. Po zakończeniu wojny przeniósł się do Krakowa i tu, po obronie pracy doktorskiej, włączył się z ogromnym zaangażowaniem w nurt odbudowy polskiej nauki po zniszczeniach okupacyjnych.

W latach 1946-1950 założył i prowadził słynne w całym polskim świecie naukowym Konwersatorium Naukoznawcze Asystentów Uniwersytetu Jagiellońskiego. Był to ośrodek skupiający kilkudziesięciu młodych krakowskich pracowników naukowych. Działalność Konwersatorium – jako towarzystwa naukowego mającego własny statut – rozwijała się w kilku sekcjach: teorii, metodologii i historii nauki, psychologii, socjologii, organizacji nauki i studiów wyższych, bibliotekoznawstwa oraz dokumentacji naukowej. Konwersatorium prowadziło systematyczne zebrania naukowe, w których brali udział profesorowie: Aleksander Birkenmayer, Kazimierz Dobrowolski i inni. Członkami Konwersatorium było wiele osób, które zdobyły później trwałe miejsce w nauce polskiej, np. Bogusław Leśniodorski, Andrzej Grzegorzczak, Adam Podgórecki, Aleksander Matejko, Kazimierz Opalek, Tadeusz Pobożniak, Roman Suszko, Tadeusz Ulewicz, Stanisław Urbańczyk, Jerzy Wróblewski, Tadeusz Komornicki, Maria Borucka. W pracach Konwersatorium aktywnie uczestniczył również Stanisław Lem (zob. Bereś, 1977).

Choynowski, będąc kierownikiem Konwersatorium, zainicjował prace związane z przygotowaniem wydawania rocznika nauki polskiej „*Minerwa Polska*”. W tym celu zorganizowano zbieranie materiałów biograficznych i życiorysów uczonych polskich. W stosunkowo krótkim czasie, ogromnym nakładem czasu i pracy zebrano ponad pięć tysięcy szczegółowych ankiet i kwestionariuszy, wypełnionych przez najwybitniejszych ówczesnych uczonych polskich, wraz ze spisami ich prac i własnoręcznie napisanymi życiorysami. Stanowiły one unikatowy materiał faktograficzny do wykorzystania w studiach z zakresu psychologii, socjologii i historii nauki polskiej. Wszystkie te bezcenne materiały zostały przed ich opracowaniem zabrane w 1950 r. przez Ministerstwo Oświaty z uzasadnieniem: „Wydanie rocznika nauki polskiej mogłoby udostępnić wrogom socjalizmu informacje o uczonych polskich”. Materiały te pod nazwą „Kartoteka uczonych polskich” były przez jakiś czas przechowywane w Bibliotece PAN. Jakie są ich dalsze losy – nie wiadomo.

Konwersatorium wydawało własne czasopismo „*Życie Nauki*”, powstałe z inicjatywy Choynowskiego i przez cały czas istnienia Konwersatorium przez niego redagowane. Było ono pierwszym powojennym czasopismem naukowym, które już w styczniu 1946 r. zostało rozesłane do wielu krajów świata, a także jedynym polskim pismem, które w 1950 roku, w okresie największego terroru stalinowskiego, miało odwagę sceptycznie przyjąć i ustosunkować się do rzekomych osiągnięć naukowych Łysenki. Z tego powodu zostało zlikwidowane, przeniesione do Warszawy jako organ Kongresu Nauki Polskiej i podzielone na dwa pisma: „*Nauka Polska*” i „*Życie Szkoły Wyższej*”. Wspomina o tym Stanisław Lem, który był autorem owego feralnego artykułu o Łysence (za: Bereś, 1987 s. 19-21).

Jedną z agend Konwersatorium był Dział Książek Zagranicznych, w ramach którego nawiązano kontakt z wieloma wydawcami i dostawcami książek w Anglii, USA, Francji, Niemczech i innych krajach. W okresie, kiedy nasze rodzime księgarnie jeszcze tej roli nie mogły pełnić, Konwersatorium Naukoznawcze dostarczało książki z zakresu najnowszej literatury naukowej stu kilkudziesięciu polskim uczelniom i innym instytucjom naukowym. „Była to nieprawdopodobnie sprawna i pożyteczna dla nauki polskiej akcja, owoc niepojętej wprost aktywności, zaangażowania i ciężkiej, bezinteresownej pracy dra Mieczysława Choynowskiego

MIECZYŚLAW CHOYNOWSKI – TWÓRCA POLSKIEJ PSYCHOMETRII

i współpracujących z nim osób, należących do Konwersatorium Naukoznawczego” – wspomina Stanisław Lem, współpracujący wówczas z Choynowskim (tamże). Akcja ta umożliwiła funkcjonowanie i rozwój wielu dyscyplin naukowych na wielu polskich uniwersytetach i wyższych uczelniach. Jednakże ówczesny Związek Księgarzy i Ministerstwo Oświaty zaprotestowały przeciwko tej działalności i zabroniono drowi Choynowskiemu jej kontynuowania.

W ramach działalności Konwersatorium Naukoznawczego podjęto – również z inicjatywy Choynowskiego – badania nad obiektywizacją metod selekcji kandydatów na studia wyższe, wyprzedzając o pół wieku dzisiejszy system testowych egzaminów wstępnych na wyższe uczelnie, stosowany obecnie przez większość uniwersytetów i szkół wyższych. Celem tych badań było m.in. poznanie czynników, od których zależy powodzenie w studiach wyższych na poszczególnych kierunkach nauczania. Badania te jednak zostały wówczas uznane za niebezpieczne – zarówno przez Ministerstwo Oświaty, jak i przez Wydział Nauki KC PZPR, ponieważ zastosowano w nich kilka testów amerykańskich. Choynowski został usunięty ze stanowiska asystenta Uniwersytetu Jagiellońskiego, a Konwersatorium Naukoznawcze zlikwidowano.

Do inicjatyw psychologicznych Choynowskiego z okresu Konwersatorium Naukoznawczego wrócono po latach, zaczynając – jak zwykle w naszym kraju – wszystko od początku i przy pomocy zupełnie nowego zespołu ludzi. Studia nad psychologicznymi i socjologicznymi wyznacznikami karier naukowych zostały podjęte w Pracowni Epistemologicznej prof. Mariana Mazura w Zakładzie Prakseologii PAN w latach 1972-1974, już po wyjeździe Choynowskiego za granicę. Nie były one kontynuacją prac rozpoczętych przez niego w latach 1945-1950, ponieważ jeszcze wówczas nie było dostępu do tych materiałów i ani prof. Mazur, ani jego młody wówczas zespół współpracowników nic o badaniach Choynowskiego nie wiedział.

Testy – jako forma egzaminów wstępnych na wyższe uczelnie – zostały wprowadzone na szerszą skalę dopiero w latach dziewięćdziesiątych. I dziś stosowane są przez wszystkie niemal wyższe uczelnie w naszym kraju, a nawet niektóre szkoły średnie.

Po usunięciu z Uniwersytetu Jagiellońskiego w roku 1950 oraz po likwidacji Konwersatorium Naukoznawczego i redakcji „Życia Nauki” Choynowski został bez pracy. Dzięki życzliwości prof. neurochirurgii dra Adama Kunickiego, który w owym czasie, ryzykując własną karierę, odważył się zatrudnić w swojej klinice osobę zdyskredytowaną przez władze partyjne, Choynowski otrzymał stanowisko starszego asystenta w klinice neuropsychiatrycznej Akademii Medycznej w Krakowie. Wykładał tam psychologię dla studentów IV roku medycyny i wspólnie z prof. Kunickim prowadził przygotowania do badań nad skutecznością lobotomii i zmianami psychicznymi wywoływanymi przez ten zabieg. W roku 1950 Choynowski objął kierownictwo Pracowni Psychologicznej w Szpitalu Psychiatrycznym w Kobierzynie pod Krakowem. Tam z pasją przystąpił do opracowywania obiektywnych, opartych na naukowych podstawach metod diagnozy psychologicznej. Od początku swojej pracy w Pracowni Choynowski starał się dorównywać standardom psychologii w świecie i opierać się na ścisłej współpracy z psychologicznymi ośrodkami badawczymi za granicą. W latach 1950-1956 sprowadził do Polski ponad 20 podstawowych, najważniejszych z punktu widzenia potrzeb polskiej psychologii standaryzowanych testów psychologicznych o zasięgu międzynarodowym, i rozpoczął prace związane z ich tłumaczeniem, adaptacją i restandaryzacją na populacji polskiej.

Wokół Pracowni Psychologicznej w Kobierzynie Choynowski skupił grupę młodych, starannie i świadomie wybranych magistrów psychologii UJ (wśród nich byli m.in. Zenomena Płużek, Irena Widuch, Zofia Rosiak, Teresa Dunin-Tombińska, Grażyna Ligęza, Hanna Ulatowska-Giza) oraz studentów wolontariuszy i rozpoczął kolejny etap swojej ekspansywnej działalności, tym razem już „czysto” psychologicznej.

W roku 1956, korzystając z odwilży ideologicznej, Choynowski – jako jeden z pierwszych psychologów – z pasją i ogromnym zaangażowaniem, nie zawsze taktownie (był – jak wspomina Lem – brutalnym weredykiem), podejmuje walkę o odbudowę polskiej psychologii. Sytuacja polskiej psychologii w okresie stalinowskim była trudna. Na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych zostały zlikwidowane niemal wszystkie poradnie psychologiczne – zarówno wychowawcze, jak i zawodowe. Zamknięto Instytut Higieny Psychiczej kształcący kadrę psychologów praktyków. Zlikwidowano większość katedr i zakładów psychologii, przyznając uprawnienia do kształcenia psychologów tylko dwom uczelniom: warszawskiej i poznańskiej. Nie było dostępu do zagranicznej literatury. Obowiązywał zakaz stosowania testów i standaryzowanych metod diagnozy psychologicznej. Przerwana została tradycja i liczące się w świecie osiągnięcia polskiej psychologii dwudziestolecia międzywojennego. Nie było żadnego przekazu i dostępu do informacji na ten temat. Cały dorobek rodzimej psychologii z tego okresu został brutalnie przekreślony i oficjalnie zdyskwalifikowany, podobnie jak osiągnięcia światowej psychologii, zwłaszcza amerykańskiej i zachodnioeuropejskiej, z którą ani placówki uniwersyteckie, ani placówki psychologii stosowanej nie utrzymywały żadnych kontaktów. Młoda kadra polskich psychologów z lat czterdziestych i pięćdziesiątych nie miała pojęcia ani o tym, co się dzieje w światowej psychologii, ani o tradycjach i osiągnięciach psychologii polskiej okresu międzywojennego. Taka sytuacja poprzedzała słynny Krajowy Zjazd Polskiego Towarzystwa Psychologicznego w 1956 r., na którym po raz pierwszy publicznie została wypowiedziana myśl utworzenia w Polsce Instytutu Psychologii Stosowanej,

MARIA MANTURZEWSKA

która do dziś nie straciła na aktualności. W wyniku podjętej wówczas uchwały, na wniosek prof. Mieczysława Kreutza, powołano trzyosobową komisję, w skład której weszli profesorowie: Stefan Błachowski, Eugeniusz Geblewicz oraz dr Mieczysław Choynowski. Komisja ta miała się zająć realizacją pomysłu powołania w Polsce Instytutu Psychologii Stosowanej. W roku 1956 został opracowany krótki memoriał w tej sprawie. Na organizatora instytutu desygnowano dra Choynowskiego. W odpowiedzi na ten memoriał, uchwałą z dnia 22 kwietnia 1958 roku, została powołana do życia Pracownia Psychometryczna – jako samodzielna placówka naukowa Wydziału I PAN, która w swoim założeniu miała być załącznikiem Instytutu Psychologii Stosowanej.

Objęcie kierownictwa tej Pracowni Choynowski poprzedził 9-miesięcznym pobytem w USA. Był pierwszym polskim psychologiem stypendystą Fundacji Forda. Sprawozdanie z tego pobytu, jakie złożył po powrocie do kraju na ręce sekretarza I Wydziału PAN, zdumiewa objętością. Stanowi dokument niebywałego dynamizmu intelektualnego i nieprawdopodobnej aktywności jej autora. Liczba nawiązanych w tym stosunkowo krótkim czasie kontaktów z najwybitniejszymi amerykańskimi psychologami, ośrodkami badań psychologicznych, wydawnictwami, centrami badań i wydawnictwami testowymi budzi podziw. Choynowski zapoznał się z działalnością, organizacją i osiągnięciami najważniejszych ośrodków psychologii amerykańskiej w dziedzinach: psychometrii, psychologii wychowawczej, społecznej, przemysłowej i klinicznej. Wygłaszał odczyty na piętnastu amerykańskich uniwersytetach. Nawiązał bliskie kontakty z najwybitniejszymi wówczas amerykańskimi psychologami: L. J. Cronbachem, J. P. Guilfordem, Q. McNemarem, A. S. Edwardsem, P. Horstem, H. P. Bechtoldem, B. F. Skinnerem, L. E. Tyler, S. S. Stevenssem, D. C. McClellandem, R. B. Cattellem, D. E. Superem, J. C. Flanagan, E. F. Linqvistem, C. E. Osgoodem, E. R. Hilgardem, J. W. Atkinsonem, A. Anastasi, A. Roe, R. S. Crutshfieldem, L. Festingerem, D. Wechslerem i wielu innymi, a także z wydawnictwami i centrami badań testowych, m.in. z Psychological Corporation, California Test Bureau, Science Research Associates, Educational Testing Service.

Przywiózł stamtąd bezcenne dla polskiej psychologii, najnowsze testy diagnostyczne na potrzeby szkolnictwa, przemysłu, poradnictwa wychowawczo-zawodowego i klinicznego oraz wiele publikacji i odbitek, raportów z badań instytutów psychologicznych i książek, które stanowiły bazę organizowanej wówczas przez niego Pracowni Psychometrycznej PAN.

Dzięki temu pobytowi, niezwykle dynamizmowi intelektualnemu, aktywności i rozległym zainteresowaniom psychologicznym Choynowskiego otworzyła się dla polskiej psychologii droga do czołówki światowej psychologii. Tworząca się pod jego kierunkiem placówka zaistniała w centrum świadomości światowej elity psychologicznej, co sprzyjało kontaktom i wymianie doświadczeń z wszystkimi najważniejszymi wówczas ośrodkami psychologii. Choynowski stworzył bazę materiałową i literaturową oraz zaplecze teoretyczne i metodologiczne dla badań naukowych i działalności konsultacyjnej.

Perspektywiczny program działalności utworzonej przez Choynowskiego Pracowni Psychometrycznej PAN był od początku wielostronny, przystosowany do założeń programowych Instytutu Psychologii Stosowanej. Obejmował on wszystkie dziedziny psychologii teoretycznej i stosowanej, ze szczególnym uwzględnieniem teoretycznych i metodologicznych podstaw diagnostyki psychologicznej i metodologii badań, a także zadania bezpośrednio związane z działalnością praktyczną, takie jak np. opracowanie zestawu metod diagnozy psychologicznej na użytek poradnictwa wychowawczo-zawodowego, metod diagnostycznych dla Ministerstwa Zdrowia, przemysłu, kolejnictwa, Centralnego Instytutu Pracy, Milicji Obywatelskiej, szkół wyższych, szkolnictwa muzycznego itp.

Z powstaniem Pracowni Psychometrycznej PAN wiąże się najbardziej dynamiczny rozwój polskiej psychometrii. W ciągu niespełna kilku lat Choynowskiemu udało się zgromadzić wokół siebie i swojej małej pracowni młodych ambitnych psychologów z różnych ośrodków Polski, którzy w pierwszym etapie podjęli się adaptacji najbardziej potrzebnych w naszym kraju, standaryzowanych metod diagnozy psychologicznej, kontynuując prace rozpoczęte przez Choynowskiego w pracowni kobierzyńskiej.

Dzięki swoim kontaktom Choynowski sprowadził do Polski ponad trzy tysiące różnych testów psychologicznych. Były to najbardziej wówczas znane i najczęściej stosowane w praktyce i badaniach naukowych testy inteligencji, uzdolnień, zainteresowań, postaw, osobowości i temperamentu, umiejętności i osiągnięć w różnych dziedzinach działalności zawodowej.

Lista testów, nad którymi rozpoczęto prace adaptacyjne w Pracowni Psychometrycznej PAN w latach 1958-1968, obejmowała około 200 metod; część z nich przetłumaczył na język polski Choynowski oraz jego żona Hanna Choynowska.

Ogrom wysiłku związanego z samym tylko sprowadzeniem do kraju w tamtych czasach tylu testów, przetłumaczeniem ponad dwustu z nich i rozpoczęciem prac adaptacyjnych w porozumieniu i za zgodą autorów i wydawców, docenić może tylko ten, kto sam próbował wtedy zaadaptować w Polsce choć jeden test, uzyskać zgodę na jego adaptację i restandaryzację na populacji polskiej i całą tę procedurę zrealizował. Były to bowiem czasy, gdy metody testowe były źle postrzegane nie tylko przez nasze władze, ale również przez znaczących i opiniotwórczych krajowych psychologów. Polska psychologia nie dysponowała wówczas żadnymi środkami

MIECZYSLAW CHOYNOWSKI – TWÓRCA POLSKIEJ PSYCHOMETRII

dewizowymi. Kontakty, współpraca i wymiana doświadczeń z zagranicą, a szczególnie ze Stanami Zjednoczonymi, nie była mile widziana.

Pracownia Psychometryczna PAN od samego początku swego istnienia funkcjonowała jako kompetentny ośrodek konsultacyjno-szkoleniowy, otwarty w zasadzie dla wszystkich. Przez gabinet jej szefa przewijało się wielu interesantów w różnym wieku, reprezentujących różne dziedziny psychologii. Staż naukowy w Pracowni odbywali psychologowie z Bratysławy, Wilna, Pragi i Kairu.

Pracownia Psychometryczna PAN była jedną z nielicznych placówek naukowych w naszym kraju, która w okresie PRL prowadziła seminaria międzynarodowe w Tatrzańskiej Łomnicy, poświęcone wymianie poglądów i doświadczeń między psychologami z różnych krajów i ośrodków badawczych oraz treningowi w zakresie publicznej prezentacji prac i raportów z badań.

W Pracowni zorganizowano centralną bibliotekę i czytelnię książek, czasopism i odbitek z najnowszych i najbardziej znaczących prac zagranicznych i krajowych z psychometrii i innych dziedzin psychologii. Ogółem księgozbiór Pracowni obejmował ponad 4 tysiące książek, kilka tysięcy odbitek, 156 tytułów bieżących czasopism psychologicznych krajowych i zagranicznych.

W pracowni zapoczątkowano prace związane z utworzeniem centralnego archiwum metod testowych.

Prowadzono otwarte seminaria naukowe, w których uczestniczyli psychologowie reprezentujący różne resorty i placówki psychologiczne. Uczestnikami zebrań naukowych Pracowni byli przedstawiciele uniwersytetów krajowych i zagranicznych, placówek psychologicznych Ministerstwa Zdrowia, Ministerstwa Oświaty i Wychowania, Ministerstwa Kultury, Wojskowej Akademii Technicznej, Wojskowej Akademii Medycznej, Psychologicznej Pracowni Kolejowej, Akademii Wychowania Fizycznego, Instytutu Badań Lotniczych, Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej, Akademii Sztuk Pięknych, poradni psychologicznych, Instytutu Psychoneurologicznego Akademii Medycznej itp.

Gośćmi Pracowni, prowadzącymi seminaria naukowe i konsultującymi nasze prace, byli najwybitniejsi wówczas psychologowie zagraniczni, np. D. E. Super, H. J. Eysenck, R. B. Cattell, J. Flanagan, G. Ekman, P. Horst i inni. Choynowski był tytanem pracy. Codziennie od wczesnych godzin rannych do późnego wieczoru spędzał czas w swoim gabinecie na XIII piętrze Pałacu Kultury i Nauki w Warszawie, gdzie mieściła się jego Pracownia. Odpisywał na setki listów, głównie zagranicznych. Pisał recenzje najnowszych prac i publikacji psychologicznych i tego samego wymagał od nas, jego pracowników. Dzięki temu byliśmy wszyscy dobrze zorientowani w tym, co się dzieje w światowej psychologii.

Archiwum testowe Pracowni liczyło ponad 3 tysiące metod, uporządkowanych i sklasyfikowanych przez Choynowskiego. Testy udostępniane były wszystkim psychologom, zarówno polskim, jak i z zagranicy, chcącym z nich skorzystać dla celów badawczych lub szkoleniowych. Z archiwum i biblioteki Pracowni korzystali również studenci, pracownicy różnych instytucji i placówek psychologicznych, profesorowie uniwersytetów krajowych i zagranicznych, teoretycy i praktycy.

W połowie lat sześćdziesiątych nakładem Pracowni ukazało się czasopismo psychologiczne „Biuletyn Psychometryczny”. Było ono w tamtym okresie szkołą nowoczesnego myślenia w dziedzinie psychologii stosowanej, a także – poprzez rozbudowany dział recenzji z najnowszych zagranicznych publikacji psychologicznych – źródłem rzetelnej informacji naukowej o tym, co się dzieje w światowej psychologii.

Po wstępnym etapie prac związanych z adaptacją zagranicznych i konstrukcją własnych technik diagnostycznych w Pracowni rozpoczęto intensywne i ekstensywne badania nad wieloma wówczas ważnymi problemami, m.in. nad psychologicznymi wyznacznikami i predyktorami powodzenia w studiach i działalności zawodowej (Choynowski 1966b; Manturzevska, 1969; 1974; Strzałecki 1973a; 1973b), nad osobowością i metodami jej badania (Płużek, Nowakowska), nad twórczością (Strzałecki 1969; 1989) oraz zastosowaniem metod psychometrycznych do badania zjawisk kultury i sztuki (Choynowski, 1967a; 1967b; Manturzevska, 1966; 1968; 2001), nad teoretycznymi podstawami psychometrii (Choynowski, 1959; 1966a; 1966c; 1971; Nowakowska 1970; 1971; Gębarski 1968; Gębarski, Strzałecki 1968; Kottas, 1968), skalowaniem zachowań dzieci szkolnych i konstrukcją szkolnych arkuszy obserwacyjnych (Markowska, 1968).

Prace realizowane w Pracowni Psychometrycznej były publikowane bądź w „Biuletynie Psychometrycznym”, bądź w postaci osobnych monografii. „Biuletyn Psychometryczny” z jednej strony odzwierciedlał działalność naukową Pracowni Psychometrycznej PAN, z drugiej – upowszechniał styl myślenia i uprawiania psychologii przez pracowników Pracowni, współczesną wiedzę z zakresu psychometrii oraz informował o prowadzonych pracach, związanych z adaptacją i restandaryzacją opracowywanych przez Pracownię testów.

Pracownia Psychometryczna PAN ukształtowała pewien styl myślenia jej pracowników i współpracowników, który w pewnym sensie jest przez nich do dziś uprawiany i rozwijany.

W ciągu zaledwie 10 lat działalności na stanowisku kierownika Pracowni Psychometrycznej PAN Mieczysław Choynowski stał się jedną z centralnych postaci polskiego świata psychologicznego. Swoją rozległą wiedzę psychologiczną, doskonałą orientacją w światowej literaturze psychologicznej, dużą inteligencją i dynamizmem poznawczym, odwagą i niezależnością myślenia, śmiałymi wystąpieniami na Krajowych Zjazdach

MARIA MANTURZEWSKA

Psychologicznych zdobył sobie uznanie wielu krajowych psychologów i ambitnej polskiej młodzieży, zainteresowanej psychologią, która przyjeżdżała niekiedy z odległych zakątków kraju, aby uczestniczyć w otwartych zebraniach naukowych Pracowni i korzystać z konsultacji naukowych Choynowskiego. Nie było dziedziny psychologicznej, w której by się nie orientował. Nie było zagadnienia psychologicznego, na które by nie zareagował żywo, podejmując natychmiast twórczą dyskusję nad nim, nie licząc się z czasem i chętnie udostępniając zainteresowanym potrzebną literaturę i narzędzia badawcze.

Spośród grona uczniów, pracowników i współpracowników dra Choynowskiego wyszło wiele osób do dziś aktywnie zaangażowanych w rozwijanie polskiej psychologii i kontynuujących w swoich dziedzinach psychologii styl pracy wyniesiony z Pracowni. Do jego uczniów należą profesorowie: Zenomena Płużek, specjalista w dziedzinie psychologii klinicznej i psychologii osobowości, wychowawca szesnastu profesorów psychologii, czterdziestu pięciu doktorów i ponad czterystu magistrów; nieżyjąca już Maria Nowakowska, wybitny specjalista w zakresie teoretycznych podstaw psychometrii, wykładająca psychologię i psychometrię na uniwersytetach amerykańskich; Maria Maturzewska, twórca, organizator i wieloletni kierownik pierwszej w Polsce i jednej z pierwszych w Europie katedr psychologii muzyki oraz poradni psychologicznej dla muzyków i młodzieży muzycznie uzdolnionej, autorka wielu publikacji z tej dziedziny; Andrzej Strzałeczki, specjalista w dziedzinie badań nad twórczością, autor pierwszej polskiej monografii poświęconej psychologii twórczości oraz pierwszych polskich kwestionariuszy do badania zachowań twórczych; Janusz Kostrzewski, wybitny specjalista w dziedzinie psychometrii i psychodiagnostyki niedorozwoju umysłowego, promotor czterystu osiemdziesięciu prac magisterskich z psychologii rozwojowej, klinicznej i defektologii; Elżbieta Aranowska, matematyk i psycholog, specjalista w zakresie metodologii badań psychologicznych i statystyki; Halina Młotkowska, obecnie pracownik Rochester University, specjalista w zakresie psychodiagnostyki i psychologii szkolnej.

Jego uczniami są również doktorzy: Zofia Rosiak, specjalista w zakresie psychologii penitencjalnej i poradnictwa psychologicznego, oraz Andrzej Matuszewski, specjalista w zakresie statystyki w badaniach psychologicznych, a także wielu magistrów psychologii, aktywnie pracujących w różnych dziedzinach psychologii stosowanej (Alicja Kottas, Barbara Markowska, Elżbieta Skrzypek-Siwińska – specjalista w dziedzinie tyflopsychologii i poradnictwa psychologicznego dla dzieci niewidomych, Elżbieta Leszczyńska, Zbigniew Dobruszek – wykładowca psychometrii w Szkole Wyższej Psychologii Społecznej).

Niestety, swoją bezkompromisowością, radykalizmem metodologicznym i poznawczym, skrajnie scientystyczną orientacją, nadmiernym krytycyzmem i niekiedy agresywnym i brutalnym weredyzmem Choynowski zrażał do siebie ludzi; miał nawet zagorzałych wrogów wśród zarówno krajowych psychologów, jak i niepsychologów. Wydział I PAN, któremu podlegała Pracownia, zasypywany był anonimami domagającymi się usunięcia Choynowskiego jako osoby politycznie niepewnej. Nic też dziwnego, iż mimo wielkich osiągnięć w dziedzinie tworzenia naukowych podstaw polskiej psychometrii i integracji środowiska naukowego polskiej psychologii działalność Pracowni Psychometrycznej PAN w okresie jej największej aktywności i największego rozkwitu została brutalnie przerwana w roku 1968 decyzją nowych władz PAN w ramach tzw. akcji likwidacji małych placówek naukowych. Nie pomogły osobiste interwencje takich autorytetów naukowych, jak prof. Tadeusz Kotarbiński – były prezes PAN, prof. Jan Szczepański, prof. Maria Ossowska. Decyzja okazała się nieodwołalna. Pracownia Psychometryczna PAN została zlikwidowana. Cały jej dorobek – zaprzepaszczone. Zespół pracowników oddelegowano do Zakładu Prakseologii PAN i rozproszono po poszczególnych pracowniach tego Zakładu.

Mieczysława Choynowskiego pozbawiono kierownictwa stworzonej przez siebie placówki i przez siebie wykształconych pracowników. Zabrano mu starannie przez lata gromadzony wielotysięczny księgozbiór oraz wielotysięczny zbiór odbitek, archiwum testów psychologicznych, przez niego osobiście sprowadzonych i uporządkowanych, a także całą dokumentację rozpoczętych przez Pracownię badań empirycznych. W zamian otrzymał „gościnne” biurko za szafą w gabinecie prof. Jana Szczepańskiego w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN. W tych warunkach i z tej pozycji jeszcze dwa lata kierował zespołem psychologów opracowujących zestaw testów na potrzeby poradnictwa psychologiczno-wychowawczego Ministerstwa Oświaty, finansowanych przez to ministerstwo. Po zakończeniu tych prac i przygotowaniu ich do publikacji Choynowski zdecydował się wyjechać za granicę.

Nietrudno sobie wyobrazić, jakim ciosem dla tego, wówczas już 62-letniego człowieka, było pozbawienie go warsztatu pracy z takim nakładem energii, z taką pasją i zaangażowaniem przez niego tworzonego. Nie wiem, czy ktokolwiek w kraju, poza żyjącymi jeszcze, byłymi pracownikami Pracowni Psychometrycznej PAN, jest świadom ogromu strat, jakie poniosła polska psychologia na skutek likwidacji tej placówki, zaprzepaszczenia jej dorobku i dokumentacji prowadzonych przez nią badań. Pozbawiony warsztatu pracy, w roku 1970 Choynowski wyjechał za granicę, upokorzony „na pożegnanie” wielogodzinną rewizją celną, w czasie której zabrano mu do depozytu tak osobiste pamiątki, jak korespondencja z Witkacym, z którym był zaprzyjaźniony. Odebrano mu również wyniki badań nad malarstwem, referaty, rozdziały podręcznika, nad którym pracował, oraz inne rzeczy, których mu nigdy nie zwrócono, mimo wielu jego próśb i odwołań.

MIECZYŚLAW CHOYNOWSKI – TWÓRCA POLSKIEJ PSYCHOMETRII

Po opuszczeniu kraju przebywał najpierw jako *visiting professor* w Szwecji (Lund), potem w Norwegii (Oslo), a od 1972 roku – w Meksyku. W tym obcym kraju o odmiennej kulturze i mentalności niemłody już wtedy Choynowski jeszcze raz od początku zaczyna budować podstawy naukowe badań psychologicznych. Gromadzi księgozbiór, testy, kształci kadrę i rozpoczyna na szeroką skalę badania nad młodzieżą i biogenetycznymi i środowiskowo-biograficznymi uwarunkowaniami jej zachowań, nad strukturą jej osobowości oraz nad narzędziami jej pomiaru, nad motywacją, postawami, wartościami i kreatywnością, a także ostatnie przed śmiercią, wielkie, interdyscyplinarne badania nad agresywnością i metodami jej pomiaru i diagnozy.

W Meksyku Choynowski i jego działalność naukowa zostają docenione zarówno przez środowisko psychologiczne i władze uczelni, na której pracuje, jak i przez władze państwowe. On sam jednak czuje się bardzo osamotniony, pozbawiony partnerskiego środowiska intelektualnego. Jak zwykle – pracuje z wielkim zaangażowaniem i oddaniem. Za zasługi dla rozwoju nauki i kształcenia kadry psychologicznej oraz w uznaniu jego dorobku naukowego zostaje włączony przez władze Meksyku do Sistema Nacional de Investigadores, co stanowi najwyższe wyróżnienie naukowe w tym kraju. Choynowski jest jedynym psychologiem cudzoziemcem, którego spotkało takie wyróżnienie. Otrzymał też na wniosek polskich środowisk polonijnych prestiżową nagrodę imienia Jurzykowskiego.

Uroczyste obchodzono w Meksyku jego 85. urodziny w 1994 roku. Zarówno władze uniwersytetu, jak i jego asystenci i uczniowie wydali z tej okazji Księgę Jubileuszową (*Mieczysław Choynowski: vida y trayectoria*, 1994), która jest wyrazem hołdu i uznania dla dorobku naukowego oraz zasług Choynowskiego dla rozwoju nauki meksykańskiej.

Niestety w tym samym roku, na skutek przepracowania, traci wzrok.

W 1994 roku, w czerwcu przyjeżdża do Polski z myślą pozostania w kraju. Próbuje odnowić kontakty z dawnymi przyjaciółmi, z których większość już nie żyje lub ciężko choruje. Spotyka się ze współpracownikami dawnej Pracowni Psychometrycznej, zatrudnionymi obecnie w różnych instytucjach psychologicznych, uniwersytetach, wyższych uczelniach i poradniach. Nie ma już jednak w kraju mieszkania ani pieniędzy na kupno nowego. Nie ma nawet polskiej emerytury. Załamany wraca do Meksyku. Tam jeszcze przez następne sześć lat funkcjonuje tylko dzięki heroicznej pomocy żony i życzliwych, oddanych mu meksykańskich asystentów.

W 1998 r. zostaje odznaczony Krzyżem Oficerskim orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej za wybitny wkład w rozwijanie polsko-meksykańskiej współpracy naukowej.

Już nic nie widzi – nie może ani pisać, ani czytać. Traci też słuch. Zaczyna się dramat człowieka, który był tytanem aktywności intelektualnej. Zostaje odcięty od dopływu informacji, od kontaktów z międzynarodowym środowiskiem psychologicznym. Tym razem przez chorobę, na którą nie ma lekarstwa. Jeszcze próbuje wydać w Polsce wcześniej przez siebie przetłumaczoną książkę o agresji, wydaną w Meksyku po hiszpańsku (Choynowski, Idman, 1973). Jednak wersji polskiej, wydanej przez PTP w 1998 roku, nie jest już w stanie przeczytać i dokonać korekty. Z czasem traci zdolność poruszania się. Zaczyna się najbardziej dramatyczny dla niego i jego rodziny okres w życiu. Powoli i boleśnie traci kontakt ze światem. Umiera w Meksyku 1 października 2001 roku i tam zostaje pochowany.

*

Pierwszego listopada, równo miesiąc po śmierci Choynowskiego i w dzień jego 92. urodzin, uniwersytet meksykański, w którym pracował, zorganizował uroczystą sesję naukową poświęconą jego pamięci i podsumowaniu jego zasług dla rozwoju psychologii i nauki w Meksyku. W uroczystości tej udział wzięli przedstawiciele uczelni, jego asystenci i wielu uczniów. Na gmachu uniwersytetu została umieszczona tablica upamiętniająca działalność prof. Mieczysława Choynowskiego w tym uniwersytecie.

Tam, w odległym Meksyku, w kraju o odrębnej kulturze i mentalności, w którym czuł się samotny, Choynowski zostawił po sobie bardzo dobre wspomnienia. Pamiętano go jako człowieka nieprzeciętnego, który tak wiele uczynił dla rozwoju psychologii i naukowych podstaw pedagogiki w tym kraju.

W Polsce natomiast niewielu młodych polskich psychologów wie, kim był Choynowski, niewiele osób wie o istnieniu Pracowni Psychometrycznej PAN i zdaje sobie sprawę z tego, że większość testów psychologicznych, którymi posługują się dziś poradnie psychologiczno-wychowawcze w naszym kraju, została sprowadzona przez dra Choynowskiego i że pod jego kierunkiem rozpoczęto prace nad ich adaptacją i restandaryzacją.

Dla Choynowskiego nauka nie była tylko igraszką myśli. Wierzył głęboko w jej społeczną użyteczność. Praca naukowa była dla niego formą służby, którą spełniał z wielkim poczuciem odpowiedzialności i żelazną dyscypliną. Stawiał sobie w tym zakresie duże wymagania i tego samego wymagał od innych.

Swoją wielką, renesansową osobowością i indywidualnością, rzadko spotykaną we współczesnym, nie tylko polskim środowisku psychologicznym, kreował twórczy ferment w polskiej psychologii.

Był nie tylko twórcą polskiej psychometrii, lecz także inicjatorem i inspiratorem wielu nowych kierunków badań

MARIA MANTURZEWSKA

psychologicznych. Zapoczątkował na ogromną skalę zaprojektowane badania naukowe. Był inicjatorem wprowadzenia metod testowych do egzaminów szkolnych oraz metod psychometrycznych do badań nad sztuką. Zainicjował nowe kierunki badań w psychologii klinicznej, psychologii przemysłowej i psychologii pracy, a także prace nad kodeksem etycznym psychologa.

Choć budził kontrowersje, to jednak integrował nasze środowisko. Dzisiaj brakuje jego bogatej, dynamicznej osobowości i niespotykanej już wśród współczesnych psychologów szerokiej orientacji w tym, co się dzieje w światowej psychologii. Brakuje jego niezwykle żywego zainteresowania problemami psychologicznymi i kompetencji w dziedzinie współczesnych badań psychologicznych oraz gotowości do dyskusji na tematy psychologiczne, co wciąż boleśnie odczuwają ci, którzy się z nim zetknęli i współpracowali.

BIBLIOGRAFIA

- Bereś, S. (1997). *Rozmowy ze Stanisławem Lemem*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Choynowski, M. (1959). Elementy teorii testów psychologicznych. *Przegląd Psychologiczny*, 3, 151-170.
- Choynowski, M. (1966a). Rozwój, założenia i dorobek Pracowni Psychometrycznej PAN. *Biuletyn Psychometryczny*, 1, 7-43.
- Choynowski, M. (1966b). *Opracowanie zestawu testów do prognozy powodzenia w podoficerskich szkołach Milicji Obywatelskiej*. Wrocław: Ossolineum.
- Choynowski, M. (1967a). Wymiary malarstwa. *Studia Estetyczne*, 4, 199-232.
- Choynowski, M. (1967b). Dimensions of painting. *Perceptual and Motor Skills*, 25, 128.
- Choynowski, M. (1971a). Pomiar w psychologii. W: J. Koziński (red.), *Problemy psychologii matematycznej* (s. 15-42). Warszawa: PWN.
- Choynowski, M. (1971b). Podstawy i zastosowania teorii rzetelności testów psychologicznych. W: J. Koziński (red.), *Problemy psychologii matematycznej* (s. 65-120). Warszawa: PWN.
- Choynowski, M. (1989). *Samotność i Wyobraźnia*. Londyn: Oficyna Poetów i Malarzy.
- Choynowski, M. (1993). Estructura factorial de la agresividad con perspectivas de su interpretacion psicologica y biopsicologica. Mexico, DF: Universidad Pedagogica Nacional.
- Choynowski, M. (1998). *Agresja, pomiar i analiza psychologiczna*. Warszawa: PTP.
- Choynowski, M., Idman, P. (1973). Adolescent aggressiveness and its dependence on age, sex, and position among siblings. Malmo: Department of Educational and Psychological Research.
- Gębarski, K. (1968). Elementarne metody grupowania zmiennych. *Biuletyn Psychometryczny*, 1, 145-176.
- Kielan-Jaworowska, Z. (1989). Sprawozdanie Komisji Prezydium PAN ds. Odwołań od Krzywdzących Decyzji z lat 1968-1980. *Nauka Polska*, 6, 843-892.
- Kottas, A. (1968). Równoległość i rzetelność „Skali Pamięci” M. Choynowskiego. *Biuletyn Psychometryczny*, 1, 97-110.
- Manturzevska, M. (1966). Zgodność ocen wykonawstwa pianistycznego wydawanych przez ekspertów muzycznych. *Biuletyn Psychometryczny*, 1, 111-115.
- Manturzevska, M. (1969). *Psychologiczne warunki osiągnięć pianistycznych*. Wrocław: Ossolineum.
- Manturzevska, M. (1974). *Psychologiczne wyznaczniki powodzenia w studiach muzycznych*. Warszawa: COPSA.
- Manturzevska, M. (1968). Z badań nad ocenami wykonawstwa pianistycznego wydawanymi przez ekspertów muzycznych. *Zeszyty Naukowe PWSM*, 3.
- Manturzevska, M. (1990). Rocznice skłaniające do refleksji – na 80-lecie Mieczysława Choynowskiego. *Nauka Polska*, 1/2, 207-212.
- Manturzevska, M. (2001). O trudnej sztuce oceniania wykonawców muzyki Chopina. W: M. Janicka-Slysz, T. Malecka, K. Sz wajger (red.), *Muzyka w kontekście kultury* (s. 135-156). Kraków: AM.
- Manturzevska, M., Kostrzewski, J. (1994). Jubileusz byłej Pracowni Psychometrycznej PAN i jej twórcy Mieczysława Choynowskiego. *Przegląd Psychologiczny*, 37, 3, 353-372.
- Markowska, B. (1968). Arkusz ocen zachowania się dziecka w szkole. *Biuletyn Psychometryczny*, 1, 111-144.
- Mieczysław Choynowski: vida y trayectoria* (1994). Mexico, DF: Universidad Pedagogica Nacional.
- Nowakowska, M. (1970). Nieformalne ujęcie współczesnej teorii testów. *Studia Sociologiczne*, 3, 245-273.
- Nowakowska, M. *Psychologia ilościowa z elementami naukometrii*. Warszawa: PWN.
- Nowakowska, M. (1983). *Quantitative psychology: Some chosen problems and new ideas*. Amsterdam: North-Holland.
- Strzałecki, A. (1968). *Wybrane zagadnienia psychologii twórczości*. Warszawa: PWN.
- Strzałecki, A. (1989). *Twórczość a style rozwiązywania problemów praktycznych*. Warszawa: Ossolineum.